WIKIPÉDIA

Normand nyelv

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

A **normand nyelv** (normandul *normaund*) az újlatin nyelvek galloromán csoportjának oïl alcsoportjához tartozik. Normandiában és a Csatorna-szigeteken beszéli hozzávetőlegesen 50 000–100 000 személy, és az UNESCO a komolyan veszélyeztetett nyelvek közé sorolja.[1] Egységes nyelvként nincs sztenderd változata, csupán néhány helyi változatának van sztenderdizált helyesírása.

Normand nyelv normaund	
Beszélik	Franciaország (Normandia), Egyesült Királyság (Csatorna-szigetek)
Beszélők száma	kb. 50 000–100 000 fő
Nyelvcsalád	Indoeurópai nyelvcsalád itáliai ág Újlatin nyelvek nyugati csoport galloromán csoport oïl alcsoport **normand**
Írásrendszer	Latin írás
Hivatalos állapot	
Hivatalos	 Jersey Bailiffség (a nyelv helyi változata)

A Wikimédia Commons tartalmaz *normaund* témájú médiaállományokat.

Tartalomjegyzék

Területi eloszlás, beszélők száma és státusz

A normand nyelvet a kontinensen Franciaország Normandia régiójában, főleg a Cotentin-félszigeten és Caux-vidéken, valamint a Csatorna-szigeteken beszélik.

A nyelv beszélőinek számáról csak becslések vannak. Pontos adatok csupán Jersey-szigetről vannak 2001-ből, ahol a helyi nyelvváltozatot 2874-en beszélték, Sark-szigetre vonatkozóan pedig 1998-ban húszra becsülték az ottani nyelvjárás beszélőit.[2]

Franciaországban a normandnak regionális nyelvi hivatalos státusza van.[3] A cotentini nyelvjárást fakultációként tanítják néhány Manche *département*-beli iskolában.

Az Egyesült Királyságban hasonló státusza van a jersey-i nyelvjárásnak és a Guernsey-szigeten beszéltnek. Jersey-n fakultációként tanítják az iskolákban, és jelen van köztéri feliratokon. A guernsey-i nyelvjárás is tanulható néhány iskolában és megjelenik köztéri táblákon.

A normand nyelv elterjedése

Külső nyelvtörténet

A 9. század-tól kezdve a 11. századig a mai Normandiában és a Csatorna-szigeteken vikingek csoportjai telepedtek le, akik angolszászokat is hoztak magukkal.[4][5] Állami szerveződést is hoztak itt létre, mely később a Normandiai Hercegség lett. Normandia neve maga a „normannok” népnévből, a vikingek egy másik elnevezéséből származik. Ezt a régiót és a szigeteket akkoriban már a mai Franciaország északi részén keletkezett oïl nyelvet beszélő népesség lakta. Az itt letelepedett normannok felvették a keresztény vallást, és beolvadtak a helybéli lakosságba, nyelvüket is magukévá téve. Germán nyelvük a normand nyelv szupersztrátumát képezte, valamennyire befolyásolva azt. Ebből a szupersztrárumból kb. 200 szó maradt fenn, és egyes hangtani vonások.

Normand nyelvű cégtáblás bár Le Becquet-ben, Cherbourg mellett.

A normand nyelv Angliába érkezett 1066-ban, amikor Normandia hercegének, Hódító Vilmosnak a serege meghódította. Ott az óangol nyelv hatása alatt fejlődött tovább, az anglonormandnak nevezett nyelv alakjában.

Háromnyelvű felirat (angol, normand, francia) Jersey-n: „Isten hozta a franciák utcájában, a francia negyed szívében”.

Oïl nyelvüket azok a normandiaiak is beszélték, akik a 11. században meghódították Szicíliát, ahol előbb grófságot alapítottak, majd a Szicíliai Királyságot, amely az Appennini-félsziget déli részére is kiterjesztette hatalmát. Az I. keresztes hadjárat idején szicíliai, többségükben normandiai lovagok, meghódítottak egy ma Szíria északi részén és Törökország ezzel határos részén elterülő régiót, ahol létrehozták az Antiochiai Fejedelemséget, amely a 13. század második feléig maradt fenn.

A 17. és 18. században normand nyelvű franciák Kanadába vándoroltak ki. Az ott beszélt francia nyelvben máig fennmaradt némely normand szó.

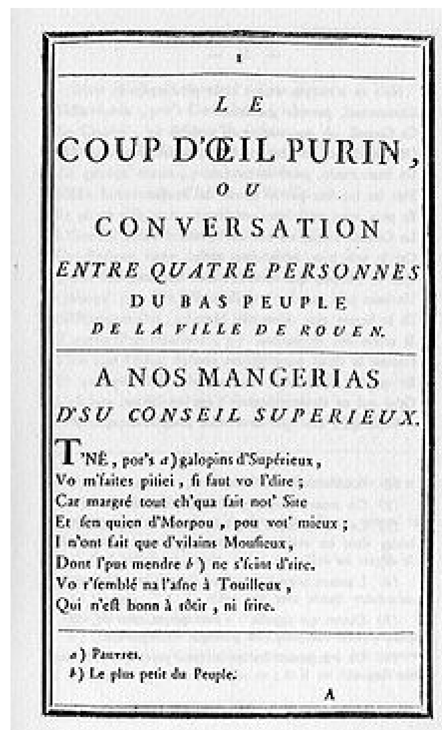

Többnyelvű tábla (az első a normand) guernsey-i idegenforgalmi irodában: „Isten hozott mindenkit”.

A nyelv egyes helyi változataiban a középkor idején jelentős irodalom létezett, főleg anglonormand nyelven. A 12. században élt Wace költőt tekintik a jersey-i nyelvjárásban létrehozott irodalom megalapítójaként.

A 16., 17. és a 18. században a Rouenba különböző normand vidékekről odakerült szegény emberek nyelvváltozatain írtak szatirikus verseket. David Ferrand a Caux-vidékből származó változaton tett közzé ilyeneket, Pierre Genty pedig a Perche-vidékből származó változatban.

A francia mint nemzeti nyelv általánossá válásának folyamatában, ami a Franciaország különböző régióiban beszélt nyelvek elleni harccal járt együtt, a normand is lenézett lett és megindult az elhalása. Hagyományosan francia dialektusnak tekintették, de e folyamat következményeként *patois* („nyelvjárás” jelentésű szó, amely pejoratív értelmet kapott a hivatalos nézet miatt) rangra süllyedt, mint az összes többi helyi nyelv. Lényegében azonos folyamat zajlott le a Csatorna-szigeteken is az angol nyelv általánossá válása nyomában. Ennek ellenére a 19. században a normand irodalom feléledt.

1

LE

COUP D'ŒIL PURIN,

OU

CONVERSATION

ENTRE QUATRE PERSONNES

DU BAS PEUPLE

DE LA VILLE DE ROUEN.

A NOS MANGERIAS

D'SU CONSEIL SUPERIEUX.

T'NÉ, por's a) galopins d'Supérieux,
Vo m'faites pitiei, si faut vo l'dire;
Car margré tout ch'qua fait not' Sire
Et sen quien d'Morpou, pou vot' mieux;
I n'ont fait que d'vilains Mousieux,
Dont l'pus mendre b) ne s'fcint d'rire.
Vo r'semblé na l'asne à Touilleux,
Qui n'est bonn à sdeir, ni frire.

a) Pauvres.
b) Le plus petit du Peuple.

A

Le Coup d'œil purin, szatirikus versek gyűjteménye 1773-ból.

Jersey-n Robert Pipon Marett jeleskedett szerzőként, Guernsey-n pedig Georges Métivier. Victor Hugo, aki egy ideig a Csatorna-szigeteken élt, tiszteletre és figyelemre méltónak tartotta az ottani nyelvet. A szigeteken élő embereknek szentelte a *A tenger munkásai* című regényét. Ebben használta a normand *pieuvre* ’polip’ szót, mely ezúton belekerült a francia sztenderd szókészletbe.

A kontinensen is megjelent a 19. és a 20. században viszonylag sok normandul író szerző, Alfred Roussel énekszerzőtől André Louis-ig, aki az első egészében normand nyelven írt regényt jelentette meg (*Zabeth*, 1969).

Már 1859-ben jelent meg az első grammatikai munka a jersey-i nyelvváltozatról,[6] majd a 20. században sztenderdizálási szándékú írások jelentek meg, de nem jutottak el egységes sztenderdhez. 1950-ben Fernand Lechanteur író szabályozta a kontinentális normand helyesírását a cotentini változat alapján.[7] A jersey-i Frank Lemaitre megírta a *Dictionnaire jersiais-français* (Jersey-i–francia szótár) című munkát (1966), majd egyéb lexikográfiai írásokat és tankönyveket, és Marie de Garis kidolgozta a *Dictiounnaire Angllais-Guernésiais* (Angol–guernesey-i szótárt) (1967).

Területi változatok

A kontinensen a következő nyelvjárásokat különböztetik meg:

- a cotentini;
- a Bray-vidéki, amelyben egy másik *oïl* nyelv, a pikárd hangtani hatásai érezhetők;
- a Caux-vidéki, két változattal: a Seine-Maritime *département*-beli és az északi, Talou-vidéki, ugyancsak pikárd hangtani hatásokkal;
- a Roumois-vidéki, amely átmenet a caux-i és az Auge-vidéki között;
- a mára csaknem kihalt Auge-vidéki.

A szigeteken beszélt normandnak, a jersey-i és a guernsey-i nyelvjárásokon kívül van még a Guernsey közelében található Sark-szigeten beszélt nyelvjárása is. Szintén a Guernsey-hez közel levő Alderney-szigeten is beszéltek egy normand nyelvjárást, amely a 20. században halt ki.

Hangtan

A normandban van néhány olyan fonéma, amely nincs meg a franciában. Ilyen az /ɘ/ magánhangzó,[8] mely egyes nyelvjárásokban van jelen, és néhány mássalhangzó: /ʧ/ (magyar **cs**) Normandia északi felében és a szigeteken, /ʤ/ (magyar **dzs**) ugyanazon a területen, /ð/[9] csak Jersey-n, és /χ/.[10] Az utóbbi a francia ***h***

aspiré ’hehezetes h’-nak felel meg, mely germán (főleg frank) eredetű, és a normand cotentini nyelvjárásban egyes szerzők szerint a skandináv szupersztrátumnak köszönhetően maradt fenn, miközben a franciában már nem ejtik ki, csak hangűrt képez.[11][12]

A mássalhangzókra vonatkozóan még az is jellemző, hogy a normandban fennmaradt a latin **c** /k/ kiejtése más magánhangzók előtt, mint **e** és **i**, miközben a franciában ez /ʃ/-sé (magyar **s**) fejlődött: latin *canto* ’énekelek’ > normand *je caunte*, francia *je chante*.

Grammatika

A normand igerendszerben fellelhetőek bizonyos különbségek a franciával szemben egyes igeidők használatát illetően, például az, hogy a szokásos nyelvi regiszterben is használatos a kijelentő mód egyszerű múlt idő és a *subjonctif imparfait*, miközben a franciában ezeket már csak az irodalmi nyelvben használják. Ugyanakkor az egyszerű múlt idő alakját tekintve mindegyik igeragozási csoporthoz tartozó szabályos igék esetében ugyanazok lettek a személyragok és az előttük álló magánhangzó.

Germán mondattani vonásként fennmaradt egyes nyelvjárásokban a színeket jelentő melléknevekkel kifejezett jelző a főnév elé helyezése: *eun **neir** qùyin* vs. (franciául) *un chien **noir*** ’fekete kutya’.

Szókészlet

A normand szókészlet főleg latin eredetű, de fennmaradt benne kb. 200 szó az északi ógermán nyelvből, pl. *hougue* < *haugʀ* ’domb’, *mucre* < *mykr* ’nedves’, *mielle* < *melʀ* ’dűne, homokos talaj’.

Egyes északi ógermán szavak normand közvetítéssel a franciába és/vagy az angolba mentek át: *dúnn* > normand *dum*, *dumet* > (franciául) *duvet* ’pehely’; *vík* > normand *viquet* > (franciául) *guichet*, (angolul) *wicket* ’(ügyfélszolgálati) ablak’ stb.

Egyéb, más eredetű szavak is kerültek az angolba normand közvetítéssel: *caboche* ’(nagy) fej’ (latin eredetű) > *cabbage* ’káposzta’, *werre* > *war* ’háború’ (frank eredetű), *castel* > *castle* ’kastély’ (okcitán eredetű) stb.

A kanadai franciában is vannak normand szavak: *asteure* ’most’, *ichite* vagy *icite* ’itt’, *v'lin* ’méreg’ stb.[13]

A normand szókincs a szicíliai nyelvben is hagyott nyomokat: *accattari* < *acater* ’vásárolni’, *trippari* < *triper* ’ugrani’ stb.[14]

Jegyzetek

1. (franciául) Atlas UNESCO des langues en danger dans le monde (http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php?hl=fr&page=atlasmap) (A világ veszélyeztetett nyelveinek UNESCO atlasza) (Hozzáférés: 2017. szeptember 16).
2. Jones 2014 (http://www.bbc.co.uk/voices/multilingual/jerriais.shtml).
3. Lásd (franciául) a francia Művelődési és kommunikációügyi minisztérium honlapjának a *Langues régionales* (http://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Langue-francaise-et-langues-de-France/Politiques-de-la-langue/Langues-de-France/Langues-regionales) (Regionális nyelvek) oldalát (Hozzáférés: 2017. szeptember 16).
4. Beaurepaire 1986, 44. o.
5. Renaud 1989, 198. o.
6. M. De La Croix. *Jersey : Ses Antiquités* (Jersey régiségei) kötetben.

7. Lechanteur 1950.
8. Félig zárt, középen képzett, ajakkerekítés nélküli magánhangzó.
9. Zöngés dentális réshang, mint az angol *there* 'ott' szóban a **th**-nak írt mássalhangzó.
10. Zöngétlen uvuláris réshang.
11. Lepelle 1999.
12. Brasseur 1982.
13. Decorde 1852.
14. Giarrizzo 1989.

Fordítás

Ez a szócikk részben a *Normand (https://fr.wikipedia.org/wiki/Normand)* című francia Wikipédia-szócikk és a *Norman language (https://en.wikipedia.org/wiki/Norman_language)* angol Wikipédia-szócikk fordításán alapul. Az eredeti cikkek szerkesztőit azok laptörténete sorolja fel.

Források

- (franciául) Beaurepaire, François de. *Les noms des communes et anciennes paroisses de la Manche* (A Manche-megyei községek és volt egyházmagyék nevei). Éditions Picard. 1986
- (franciául) Brasseur, Patrice. „Limites dialectales en Haute-Normandie" (Nyelvjárási határok Felső-Normandiában). *Études normandes*. 1982. 3. sz. 20–21. o.
- (franciául) Decorde, Jean-Eugène. *Dictionnaire du patois du pays de Bray* (http://www.fadedpage.com/books/20090307/html.php) (A Bray-vidéki nyelvjárás szótára). 1852 (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (olaszul) Giarrizzo, Salvatore. *Dizionario etimologico siciliano* (Szicíliai etimológiai szótár). Herbita. 1989
- (angolul) Jones, Mari C. „Jèrriais and Sercquiais today" (http://www.bbc.co.uk/voices/multilingual/jerriais.shtml) (A jersey-i és a Sark-szigeti nyelvjárások ma). *BBC – Voices*. 2014. szeptember 23 (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (franciául) Lechanteur, Fernand. „Remarques sur l'orthographe..." (Megjegyzések a helyesírásról…). Beuve, Louis. *Œuvres choisies* (Válogatott művek). Saint-Lô: Jacqueline. 1950. 19–26. o.
- (franciául) Lepelley, René. *La Normandie dialectale* (Dialektális Normandia). Caen: Presses universitaires de Caen. 1999
- (franciául) Littré, Émile. „Du normand, jadis dialecte, aujourd'hui patois" (http://www.bmlisieux.com/normandie/littre01.htm) (A normand, egykor dialektus, ma *patois*). *Journal des savants*. 1863. október, 630–638. o. (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (franciául) Renaud, Jean. *Les Vikings et la Normandie* (A vikingek és Normandia). Éditions Ouest-France. 1989

További információk

- (franciául) Beaurepaire, François de. „Les noms d'Anglo-Saxons contenus dans la toponymie normande" (Angolszász személynevek normand helységnevekben). *Annales de Normandie*. 10. évf. 1960. 307–316. o.
- (franciául) Beaurepaire, François de. „Quelques finales anglo-saxonnes dans la toponymie normande" (Néhány angolszász végződés normand helységnevekben), *Annales de Normandie*. 13. évf. 1963. 219–136. o.
- (franciául) Du Bois, Louis – Travers, Julien. *Glossaire du patois normand* (http://www.bmlisieux.com/normandie/dubois00.htm) (Normand nyelvjárási szószedet). Caen: A. Hardel. 1856 (Hozzáférés: 2018. május 22)

- (franciául) Lemaître, Charles-Ernest. *Les joyeux Bocains : contes drolatiques en patois bas-normand* (http://www.bmlisieux.com/normandie/lemetr03.htm) (A vidám normandiaiak: vicces elbeszélések alsó-normand nyelvjárásban). Caen: Bonnaventure / Jouan. 1917 (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (franciául) Lepelley, René. „Le Parler normand du Val de Saire (Manche)” (A Manche-megyei Val de Saire normand nyelvjárása). *Annales de Normandie*. Caen. 1974
- (franciául) Moisy, Henri. *Dictionnaire de patois normand* (https://archive.org/details/normand_moisy) (Normand nyelvjárási szótár). Caen: H. Delesques. 1887 (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (franciául) Quérière, Eustache de la. *Petit traité de prosodie normande* (http://www.bmlisieux.com/normandie/prosodie.htm) (Kis értekezés a normand prozódiáról). 1826 (Hozzáférés: 2018. május 22)
- (franciául) Vasnier, Louis-François. *Petit dictionnaire du patois normand en usage dans l'arrondissement de Pont-Audemer* (http://www.bmlisieux.com/normandie/vasnie00.htm) (A Pont-Audemer körzetben használt normand nyelvjárás kis szótára). Rouen: A. Lebrument. 1862 (Hozzáférés: 2018. május 22)

Külső hivatkozások

- (franciául) Magène. Langue & chansons normandes (http://magene.pagesperso-orange.fr/) (Normand nyelv és énekek) (Hozzáférés: 2018. május 22)
- Les Pages Jèrriaises (http://members.societe-jersiaise.org/geraint/jerriais.html) (Jersey-i oldalak) (Hozzáférés: 2018. május 22)

Kapcsolódó szócikkek

- Anglonormand nyelv
- Oïl nyelvek
